

УДК 343.3/.7

DOI: 10.33663/1563-3349-2021-89-115

В. В. ЛАЗАРЕНКО

ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА ОКРЕМИХ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ПОНЯТТЯ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Проведено розмежування понять «неспроможність», «неплатоспроможність», «фінансова неспроможність» та «банкрутство». Встановлено, що відносини банкрутства в Україні мають міжгалузевий характер, оскільки регулюються ЦК України, ГК України, КК України, КУзПБ та КУнАП, норми КК України та КУнАП спрямовані на захист регулятивних норм та не можуть суперечити їм або їх підмінити.

Ключові слова: злочин, неплатоспроможність, фінансова неспроможність, банкрутство, суб'єкт господарської діяльності.

Lazarenko Vitalii. Bringing bankruptcy of certain business entities: concept and legal regulation

The study is devoted a distinction between the concepts of insolvency, financial insolvency and bankruptcy. Bankruptcy relations in Ukraine regulated by civil code, economic code, criminal code, bankruptcy code and code of administrative offenses. Criminal code and code of administrative offenses have to protect bankruptcy relations.

Key words: crime, insolvency, financial insolvency, bankruptcy, business entity.

Закон про кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства передбачає покарання у виді штрафу від двох тисяч до чотирьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років (ст. 219 КК України). Тобто за умисне доведення до банкрутства фермерського господарства або державного підприємства основне покарання для винної особи становить штраф від 34 000 до 68 000 гривень [1].

Оскільки аналізована нами норма кримінального права є бланкетною, вважаємо за необхідне встановити значення основних

термінів, що вживаються в цій сфері: «стійка фінансова неспроможність», «неспроможність», «неплатоспроможність» та «банкрутство».

Визначаючи зміст терміна та поняття, М. І. Панов зазначає, що поняття характеризують зміст відповідних кримінально-правових явищ, а терміни являють собою відповідні мовні одиниці, за допомогою яких у тексті закону описуються (позначаються, фіксуються) ті чи інші поняття [2, с. 17].

Заміна одного терміна іншим чи використання двох термінів як синонімів виникли під впливом законодавства та судової практики англomовних країн. Однак навіть у законодавстві цих країн термін «банкрутство» має вузьке, спеціальне значення як винне вчинення боржником кримінально караного діяння, котре завдає шкоди кредиторам. Тобто це кримінально-правовий аспект неспроможності.

На думку В. Я. Тація, стійка фінансова неспроможність означає, що суб'єкт господарської діяльності насправді не може виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами, що потребує застосування передбаченої законом процедури відновлення його платоспроможності [3, с. 271].

У науково-практичному коментарі КК України за редакцією М. І. Мельника та М. І. Хавронюка під стійкою фінансовою неспроможністю суб'єкта господарської діяльності розуміють неспроможність виконати після настання встановленого строку їх сплати грошові зобов'язання перед кредиторами [4, с. 747].

В науково-практичному коментарі КК України за загальною редакцією І. М. Копотуна стійку фінансову неспроможність суб'єкта господарської діяльності визначають як фінансовий стан, за якого цей суб'єкт не здатен виконати свої грошові зобов'язання, у тому числі щодо виплати заробітної плати, сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) до відповідних бюджетів [5, с. 399].

Б. М. Грек у своєму дисертаційному дослідженні під стійкою фінансовою неплатоспроможністю пропонує розуміти неспроможність суб'єкта господарювання виконати свої грошові зобов'язання перед кредиторами і відповідним бюджетом, які у п'ятсот і більше разів перевищують встановлений законодавством неоподаткований мінімум доходів громадян протягом трьох місяців після настання встановленого строку їх сплати [6, с. 188].

О. О. Круглова пропонує закріпити в законодавстві термін «фінансова неспроможність» та визначає його як фінансовий стан суб'єкта господарської діяльності, за якого суб'єкт господарювання не здатен самостійно відновити свою платоспроможність і задовольнити законні вимоги кредиторів [7, с. 170–171].

В. О. Улибакіна також пропонує доповнити законодавство терміном «стійка фінансова неспроможність» та надає його визначення: це такий фінансовий стан підприємства, що характеризується збитковістю, наявністю значної суми грошових зобов'язань у розмірі не менше трьохсот мінімальних заробітних плат, що підтверджені судовими рішеннями, які набрали законної сили та постановою про відкриття виконавчого провадження, та щодо якого порушено провадження у справі про банкрутство [8, с. 94].

Таким чином, вчені та дослідники під стійкою фінансовою неспроможністю розуміють нездатність боржника відновити свою платоспроможність та виконати грошові зобов'язання перед кредиторами після настання встановленого строку їх сплати.

На думку В. О. Навроцького, співвідношення змісту та форми, поняття і терміна конкретизується у ще одній парі філософських категорій – сутності та явища. При цьому у змісті (понятті) має виділятися головне, сутнісне, а багатозначність форми (терміна) – обмежуватися. Вихідною тезою для розв'язання окресленої проблеми є загальновизнане положення, згідно з яким необхідно, щоб однакові терміни позначали однакові поняття [9, с. 84–85].

Б. М. Грек також зазначає, що при вирішенні проблем обсягу і меж вивчення міждисциплінарних понять, до яких належить понятійний апарат доведення до банкрутства, необхідно враховувати співвідношення та взаємозв'язок юридичних наук, а також наявність між ними відносин координації і субординації [10, с. 12].

ГК України визначає неспроможність як нездатність суб'єкта підприємництва після настання встановленого строку виконати свої грошові зобов'язання перед іншими особами, територіальною громадою або державою інакше, як через відновлення його платоспроможності. Банкрутством визнається нездатність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів інакше, як через застосування визначеної судом ліквідаційної процедури (ст. 209) [11].

Відповідно до ст. 1 КУзПБ банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедури санації та реструктуризації і погасити грошові вимоги кредиторів інакше, як через застосування ліквідаційної процедури. Неплатоспроможність визначається як неспроможність боржника виконати після настання встановленого строку грошові зобов'язання перед кредиторами не інакше, як через застосування процедур, передбачених цим Кодексом [12].

КУзПБ до грошових зобов'язань відносить: зобов'язання боржника сплатити кредитору певну грошову суму відповідно до договору; зобов'язання щодо сплати податків, зборів, страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне чи інше соціальне страхування, крім неустойки (штраф, пеня) та інших фінансових санкцій; зобов'язання, що виникають внаслідок неможливості виконання зобов'язань за договорами підряду, найму, зберігання, ренти тощо [12].

Таким чином, поняття «неплатоспроможність» є ширшим, ніж поняття «банкрутство», оскільки неплатоспроможність може бути відновлена шляхом застосування процедури санації та реструктуризації, тоді як банкрутством є визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність і задовольнити грошові вимоги кредиторів інакше, як через застосування ліквідаційної процедури. Закон про кримінальну відповідальність та регулююче законодавство не містять визначення терміна «стійка фінансова неспроможність». Це свідчить про те, що він є продуктом не законодавчого, а наукового утворення.

Г. Є. Болдарь слушно зазначає, що злочини, пов'язані з банкрутством, мають високий ступінь суспільної небезпеки: вони підривають довіру в господарських взаємовідносинах, відштовхують потенційних інвесторів, унаслідок чого зменшується приплив капіталовкладень у вітчизняне виробництво тощо. Саме тому кримінально-правова охорона відносин, пов'язаних із неспроможністю і банкрутством, виступає важливою складовою механізму правового регулювання цих відносин [13, с. 3].

На думку Д. В. Каменського, в умовах ринкової економіки банкрутство сприймається як цілком нормальне явище і може бути наслідком як істотних прорахунків у господарській (підприємницькій) діяльності, так і суто об'єктивних причин на кшталт

несприятливої економічної ситуації, випадкового збігу обставин, нераціональної політики держави тощо. А тому сам по собі факт економічної неспроможності (банкрутства) свідчить лише про невдачу в економічній діяльності суб'єкта економічних відносин і не повинен бути приводом для виникнення кримінально-правових відносин. Натомість у тих випадках, коли із цим фактом пов'язані певні суспільно небезпечні діяння, зокрема свідоме доведення до банкрутства, настання кримінальної відповідальності стає не лише можливим, а й цілком виправданим [14, с. 782].

Учений робить висновок, що метою ініціаторів умисного банкрутства є отримання доходу за рахунок порушення цивільних прав кредиторів боржника. По суті, «сплановане» незаконне банкрутство є саботажем нормального функціонування боржника, зовнішнім проявом чого є порушення умов своєчасності виконання зобов'язань перед контрагентами, а кінцевим результатом виступає визнання суб'єкта економічно неспроможним (банкрутом) з його наступною ліквідацією [14, с. 783].

У науковій літературі триває дискусія щодо необхідності притягнення особи до кримінальної відповідальності за ст. 219 КК України у разі визнання господарським судом суб'єкта господарської діяльності банкрутом.

В. О. Улибакіна у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що момент закінчення злочину, передбаченого ст. 219 КК України, має зводитися до винесення господарським судом рішення про визнання боржника банкрутом [8, с. 165].

С. В. Черкашин вважає, що у разі прив'язки до постанови господарського суду під час вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності, діяння у формі фактичного доведення до банкрутства вважалось би незлочинним. За такої постановки питання відповідне рішення господарського суду набуває ретроспективної сили під час встановлення ознак складу злочину, передбаченого ст. 219 КК України [15, с. 211].

На думку Д. В. Каменського, очевидно, що відповідь на питання про преюдиційне значення постанови господарського суду щодо визнання суб'єкта господарювання банкрутом для цілей застосування ст. 219 КК повинна бути негативною. Цю позицію можна пояснити тим, що для застосування норми КК України достатньо встановити наявність умисного діяння, яке призвело до виникнен-

ня визначеної законом суми безспірних вимог. Натомість рішення господарського суду матиме юридичне значення виключно для вирішення економічних (не кримінально-правових) питань, пов'язаних із банкрутством [14, с. 832].

Підтримуємо позиції С. В. Черкашина та Д. В. Каменського щодо того, що рішення господарського суду має юридичне значення виключно для вирішення економічних питань, пов'язаних з банкрутством.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 КУзПБ провадження у справах про банкрутство регулюється цим Кодексом, ГПК, іншими законами України [12].

Особливості банкрутства таких окремих суб'єктів господарської діяльності, як фермерське господарство, державне підприємство та підприємство, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, визначені у статтях 95 та 96 КУзПБ.

Так, відповідно до вимог ст. 95 КУзПБ підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити грошові вимоги кредиторів та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт. Заява про відкриття провадження у справі про банкрутство подається за наявності письмової згоди всіх членів господарства. Господарський суд вводить процедуру розпорядження майном на строк до п'ятнадцяти місяців та призначає розпорядника майна, якщо заходи щодо відновлення платоспроможності дадуть змогу погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями. У разі визнання судом фермерського господарства банкрутом відкривається ліквідаційна процедура та діяльність господарства припиняється [12].

Відповідно до вимог ст. 96 КУзПБ у разі, якщо боржник є державним підприємством або підприємством, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, господарський суд залучає до участі у справі про банкрутство представників органу, уповноваженого управляти державним майном. Кабінет Міністрів України з метою запобігання банкрутству зазначених підприємств визначає оптимальні шляхи відновлення їх платоспроможності й координує дії відповідних органів виконав-

чої влади, які приймають рішення про доцільність застосування до них процедури санації чи ліквідації. Положення ст. 96 КУЗПБ не застосовуються до юридичних осіб – підприємств, що є об'єктами власності АР Крим та комунальної власності [12].

ЦК України містить норми, які регулюють порядок здійснення ліквідації юридичної особи та порядок задоволення вимог кредиторів (ст. 110–112).

ГК України містить норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за приховування банкрутства, фіктивне банкрутство, умисне доведення до банкрутства, а також за неправомірні дії у процедурах неплатоспроможності (ст. 215). Проте в КК України передбачена кримінальна відповідальність лише за доведення до банкрутства, а відповідальність за приховування стійкої фінансової неспроможності, за незаконні дії у разі банкрутства та за фіктивне банкрутство передбачена у КУпАП, тому вирішення зазначеної колізії між правовими нормами необхідно здійснити шляхом внесення відповідних змін до ст. 215 ГК України.

Таким чином, відносини банкрутства в Україні мають міжгалузевий характер, оскільки регулюються ЦК України, ГК України, КК України, КУЗПБ та КУпАП. Провадження у справах про банкрутство окремих суб'єктів господарської діяльності регулюються нормами КУЗПБ, ГПК України, іншими законами України, норми КК України та КУпАП спрямовані на захист регулятивних норм та не можуть суперечити їм або їх підміняти. За умисне доведення до банкрутства фермерського господарства, державного підприємства та підприємства, у статутному капіталі якого частка державної власності перевищує 50 відсотків, покарання для винної особи становить штраф від 34 000 до 68 000 гривень з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. 2. Панов М. І. Понятійний апарат кримінального права та його наукове і практичне значення. Харків: Право, 2018. 48 с. 3. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / В. Я. Тацій, В. І. Тютюгін, В. І. Борисов та ін.; 6-те вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 768 с. 4. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019. 1384 с. 5. Науково-

практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. І. М. Копотуна. Київ: Видавничий дім «Професіонал», 2020. 864 с.

6. Грек Б. М. Кримінально-правова характеристика фіктивного банкруства і доведення до банкруства: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2005. 207 с.

7. Круглова О. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкруства (аналіз складу злочину): дис. ... канд. юрид. наук. Запоріжжя, 2005. 195 с.

8. Улибакіна В. О. Кримінальна відповідальність за доведення до банкруства: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 201 с.

9. Навроцький В. О. Наскрізнi та відособлені поняття кримінального права України. *Право України*. 2020. № 2. С. 81–96.

10. Грек Б. М. Банкруство. Цивільний та кримінально-правовий аспекти: монографія. Київ: Прецедент, 2006. 303 с.

11. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

12. Кодекс України з процедур банкруства: Закон України від 18.10.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>.

13. Болдарь Г. Є. Незаконні дії у разі банкруства: проблеми кримінально-правової кваліфікації та вдосконалення законодавства: автореф. ... канд. юрид. наук. Львів, 2007. 20 с.

14. Каменський Д. В. Відповідальність за економічні злочини у Сполучених Штатах Америки та України: порівняльно-правове дослідження: монографія / передне слово О. О. Дудорова. Київ: ВД «Дакор», 2020. 1128 с.

15. Черкашин С. В. Кримінально-правова характеристика доведення до банкруства. *Право і суспільство*. 2016. № 1. С. 208–213.

References:

1. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Panov M. I. Poniatiynyi aparat kryminalnogo prava ta yogo naukove i praktychne znachennia. Kharkiv: Pravo, 2018. 48 s.

3. Kryminalne pravo Ukrainy: Osoblyva chastyna: pidruchnyk / V. Ya. Tatsii, V. I. Tiutiugin, V. I. Borysov ta in.; 6-te vyd.; pererob. i dopov. Kharkiv: Pravo, 2020. 768 s.

4. Naukovo-praktychnyi komentar kryminalnogo kodeksu Ukrainy / za red. M. I. Melnyka, M. I. Khavroniuka. 11-te vyd., pererob. i dopov. Kyiv: VD Dakor, 2019. 1384 s.

5. Naukovo-praktychnyi komentar kryminalnogo kodeksu Ukrainy / za zag. red. I. M. Kopotuna. Kyiv: Vydavnychij dim Profesional, 2020. 864 s.

6. Hrek B. M. Kryminalno-pravova kharakterystyka fiktyvnogo bankrutstva i dovedennia do bankrutstva: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2005. 207 s.

7. Kruhlova O. O. Kryminalna vidpovidalnist za dovedennia do bankrutstva (analiz skladu zlochyну): dys. ... kand. yuryd. nauk. Zaporizhzhia, 2005. 195 s.

8. Ulybakina V. O. Kryminalna vidpovidalnist za dovedennia do bankrutstva: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kyiv, 2014. 201 s.

9. Navrotskyi V. O. Naskrizni ta vidosobleni poniattia Kryminalnogo prava Ukrainy. *Pravo Ukrainy*. 2020. № 2. S. 81–96.

10. Hrek B. M. Bankrutstvo. Tsyvilnyi ta kryminalno-pravovi aspekty: monohrafiia. Kyiv: Pretsedent, 2006. 303 s.

11. Hospodarskyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 16.01.2003 r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.

12. Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva: Zakon Ukrainy vid 18.10.2018 r. URL: <https://>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19. **13.** Boldar H. Ye. Nezakonni dii u razi bankrutstva: problemy kryminalno-pravovoi kvalifikatsii ta vdoskonalennia zakonodavstva: avtoref. ... kand. yuryd. nauk. Lviv, 2007. 20 s. **14.** Kamenskyi D. V. Vidpovidalnist za ekonomichni zlochyny u Spolychenyh Shchtatah Ameryky ta Ukrainy: porivnalno-pravove doslidzhennia : monohrafiia / poperednie slovo d-ra yuryd. nauk, prof, O. O. Dudorova. Kyiv: VD Dakor, 2020. 1128 s. **15.** Cherkashyn S. V. Kryminalno-pravova kharakterystyka dovedennia do bankrutstva. *Pravo i suspilstvo*. 2016. № 1. S. 208–213.

Lazarenko Vitalii. Bringing bankruptcy of certain business entities: concept and legal regulation

Bankruptcy relations in Ukraine regulated by civil code, economic code, criminal code, bankruptcy code and code of administrative offenses. Bankruptcy proceedings of certain business entities regulated by bankruptcy code, economic procedural code and other laws of Ukraine. Criminal code and code of administrative offenses have to protect bankruptcy relations and cannot contradict the regulations.

Bankruptcy is the inability of the debtor recognized by the commercial court to restore its solvency and satisfy the monetary claims of creditors other than through the application of liquidation proceedings. Insolvency defined as the inability of the debtor to meet after the due date of monetary obligations to creditors only through the application of the procedure of reorganization and restructuring.

Criminal liability law and regulatory legislation do not contain a definition of the term «sustainable financial insolvency». Scientists and researchers understand a stable financial insolvency as the debtor's inability to restore its solvency and fulfill its monetary obligations to creditors after the due date.

The decision of the commercial court has legal significance exclusively for resolving economic issues related to bankruptcy. The law on criminal liability for bankruptcy of a farm or state-owned enterprise provides for a fine of UAH 34 000 to 68 000 with the deprivation of the right to occupy certain positions or engage in certain activities for up to three years.

Key words: crime, insolvency, financial insolvency, bankruptcy, business entity.